

Un succes al operei românești peste hotare — „Hamlet“ de Pascal Bentoiu, premieră mondială la Marsilia, aprilie 1974

În fiecare an, stagiunea Operei Municipale din Marsilia cuprinde, sub genericul „Opera contemporană“ un microfestival cu lucrări aparținând secolului XX. Anul acesta, programul propunea patru titluri — „Castelul lui Barbă Albastră“ de Bartók, „Erwartung“ de Schönberg, „Vida breve“ de De Falla și, în premieră mondială, „Hamlet“ de Pascal Bentoiu. Opera Municipală din Marsilia, actualmente un teatru de nivel tehnic și artistic remarcabil, este considerată una dintre scenele lirice de valoare europeană. L-am întrebat pe Pascal Bentoiu ce a determinat montarea creației sale în ambianța Festivalului de operă contemporană organizat de acest teatru.

— După decernarea premiului „Guido Valcarenghi“, i-am trimis regizoarei Margherita Wallmann o copie a înregistrării lucrării mele, realizată la prima ei audiție bucureșteană, pe care a audiat-o împreună cu dirijorul Reynald Giovaninetti. Imediat după audiție, acesta mi-a scris entuziasmat, propunându-mi neîntârziat montarea operei la Marsilia, în condițiile speciale ale stagiunii de operă contemporană. Remarc, din aceste condiții, faptul că, pentru realizarea montării și seria de spectacole, interpreții celor șase roluri principale, regizorul și scenograful au fost special angajați.

Regizorul spectacolului, Margherita Wallmann este una dintre personalitățile de notorietate mondială în teatrul muzical contemporan.

— Da, este suficient să menționez că în afara spectacolelor puse în scenă la cele mai mari teatre din lume — Viena, Paris, New York etc. — a realizat pînă acum peste 100 de montări la Scala din Milano. Stilul ei de lucru este, aș spune, de improvizație inspirată. Are un ochi formidabil, riguros, o energie incredibilă. A făcut spectacolul cu *Hamlet* în mai puțin de o săptămînă de la amplasarea pe scenă a decorurilor. Bineînțeles, existaseră discuțiile prealabile cu decoratorul, André Acquart din Paris, unul dintre scenografi renumiți ai scenelor franceze, care a creat o viziune plastică impresionantă și originală. A beneficiat de asemenea și de colaborarea unui maestru de lumini, Jacques Karpo, un director de scenă care are pasiunea interpretării plastice a luminilor, în funcție de sensul dramei. Rezultatele au fost fascinante.

Nu aș vrea să închei acest omagiu adus celor cu care am colaborat fără a vorbi de principalul autor al spectacolului — dirijorul

Reynald Giovaninetti, directorul artistic al Operei Municipale. Teatrul îi datorează suflul nou care animă repertoriul său (în ultimii doi ani premiere cu opere de Alban Berg, Penderecki, Bartók) precum și ridicarea calității ansamblului orchestral. Ca dirijor are un temperament specific genului de operă, stăpînește complexa relație dintre platou și fosă. De la repetițiile cu pian, pînă la plasarea actorilor pe scenă, a supravegheat totul, pentru a avea o totală imagine asupra ansamblului sonor. Poate, versiunea lui mi s-a părut mai lirică decît cea a primei audiții bucureștene, mai apropiată de plăcerea de a face operă.

Spuneați că distribuția a fost special selecționată pentru acest spectacol, reunind nume de prestanță ca Andrée Esposito (Ofelia), Hélija T'Hézan (Gertrude), Dany Barraud (Regina din piesă), Salvador Novoa (Hamlet), Marc Vento (Claudius), Michel Philippe (Laerte). Cum se realizează atunci unitatea calitativă, îmbinată cu contribuția personală?

Soliștii vin cu două săptămîni înainte de premieră, cunoscînd obligatoriu, în amănunt, rolurile, pregătiți pentru repetițiile de asamblare. Un exemplu de perfecțiune, în cel mai dificil rol muzical al operei — Ofelia — mi-a fost oferit de Andrée Esposito care de la prima repetiție posedă din toate punctele de vedere partitura. Din distribuție l-aș aminti apoi pe Marc Vento, o voce de aur, cu o prestanță scenică deosebită; Hélija T'Hézan a fost în primul rînd o mare tragediană, extrem de convingătoare; Michel Philippe, de la Opera din Paris, are o voce frumoasă, poate încă nu o suficientă experiență scenică; Dany Barraud în schimb este, vocal, un fenomen, iar actricește a făcut o mare creație. În rolul principal, Salvador Novoa a fost un caz aparte, dezavantajat de necunoașterea limbii franceze și handicapat astfel în redarea sensurilor esențiale ale personajului central. Figura sa, prezența sa scenică au fost însă convingătoare, așa cum și glasul, cu inflexiuni în stil verist, demonstrează calități remarcabile. Interpretativ, singurele rezerve le-aș avea asupra ansamblului coral, neîndoios de un nivel inferior corului Operei Române, mînuit cu atîta finețe de Stelian Olariu.

Premiera mondială a lui „Hamlet“ la Marsilia înseamnă un moment deosebit pentru compozitor, simbolic chiar, dincolo de emoțiile inerente oricărei întîlniri cu publicul.

Este o confruntare și o verificare. Te prezinți ca un necunoscut, cu o lucrare unicat. Nimeni nu știe, ca în țară, care ți-a fost drumul creator de pînă atunci, care au fost realizările prealabile. Prima impresie puternică mi-a dat-o încordarea cu care s-a lucrat pentru premieră și susținerea seriei de spectacole, care ocupă majoritar atenția întregului teatru. Faptul că în acel moment nimeni nu se mai ocupă de vreo altă operă, că fiecare reprezentație poate fi mai bună decît cea precedentă, îți dă o anumită încredere. Urmează reacția publicului, cronicile, impresiile care, dacă sînt favorabile, înseamnă suprema satisfacție. Într-o scrisoare adresată Municipality orașului mulțumeam pentru condițiile deosebite create acestei premiere românești. Sînt bucuros să constat că răspunsul lui Marcel Paoli din partea municipalității a subliniat importanța rezultatelor și semnificația reușitei. „Sînt foarte fericit că premiera *Hamletului* dumneavoastră, la Opera Municipală a Marsiliei, v-a prilejuit, în calitate de creator, o mare satisfacție artistică. Această operă a fost primită foarte favorabil și sînt sigur că ea va cunoaște, atît în Franța cît și în străinătate, o frumoasă carieră... Ca și dumneavoastră, cred că punerea în scenă, pentru prima oară, la Marsilia, a unei opere concepute și scrise în România, comportă o semnificație mult mai adîncă decît simpla satisfacție artistică, deoarece ea marchează o etapă în strîngerea relațiilor culturale dintre națiunile noastre, amîndouă latine.

De altfel, selecția textelor apărute ca avanscronici sau cronici, privind premiera lui Hamlet, vine să confirme largul ecou al operei în fața publicului și criticii. Iată cîteva extrase semnificative:

Jean Abel „*Le Provençal*“, 27 Aprilie 1974

„Iată o mare reușită, curajoasă, cu inteligență și gust, foarte importantă din diferite puncte de vedere. *Hamlet* de Pascal Bentoiu este o operă autentic modernă, dar de o frumusețe armonioasă, chiar în momentele cele mai tragice, cele mai patetice. Și această operă cuprinde o mare bogăție de omenie adevărată. Ea ne vine dintr-o țară destul de îndepărtată dacă ne luăm după kilometraj, dar apropiată de noi prin cultură: România...

...Reprezentarea pe scenă, față cu publicul, a avut așară un elan dramatic, o forță tragică, o coeziune, o plenitudine armonioasă care nu putea fi decît parțial imaginată la lectura partiturii și chiar la repetiția generală.

...Punerea în scenă a Margheritei Walmann are o frumusețe, o justete, o bogăție inventivă care o situează fără nici o îndoială printre realizările de mare clasă“.

Simonne Serret, „*La Marseillaise*“, 28 aprilie 1974.

...În acest *Hamlet* nu găsim nicăieri vreo sacralizare a tehnicii, ea rămîne mereu un mijloc și nu un scop în sine...

...O întrebunțare logică și în general fericită a tuturor limbajelor sonore existente, fără ca opera să aibă dea impresia unui mozaic baroc...

...Finalul a declanșat bravo-urile spontane ale spectatorilor din seara premierei, deși ei sînt, prin definiție, destul de reci...

Aceeași, în 29 aprilie, sub titlul „*Superbă realizare a lui „Hamlet”, puțină satisface pe cei mai exigenți*“:

...„Dacă lucrarea însăși, după cum scriam într-un articol precedent, merită să atragă un public numeros, chiar cei care nu se interesează de lucrările noi ar trebui să nu piardă ocazia de a vedea această realizare. Datorită calităților sale adînci și unei puneri la punct de mare seriozitate, cred că ea poate reda gustul spectacolului liric acelor spectatori, vai! numeroși, pe care i-au decepționat frecvente reprezentații de operă învechite, vulgare, ridicole sau nefinisate.“

Alex. Mattalia, „*Le Méridional*“, 27 aprilie 1974.

...Muzica trece de la percuție la suspinul aproape imperceptibil, de la melodia cea mai fină, mai imponderabilă la disonanța cea mai stridentă, de la clasic la serial. Bentoiu atinge uneori lirismul cu multă grandoare și suflu... Opera este în același timp inegală, derutantă, iritantă și seducătoare...

Edmée Santy, „*Le Soir*“, 27 aprilie

...Niciodată nu va fi îndeajuns lăudată echipa artistică directorială care și-a asumat riscul de a monta, în cadrul Festivalului Operei Contemporane, acest *Hamlet* de Pascal Bentoiu.

...Această partitură este a timpului ei, deci a timpului nostru, și ca atare nu ignoră nimic din tehnicile actuale... Scriitura ei este savantă, căutată (fără a fi prețioasă), întotdeauna echilibrată, cursivă, niciodată neglijentă și încă mai puțin gratuită. Măsurată, suplă, ea împune, în interludii, o inspirație melodică expresivă, care oscilează între voința de limpezime și nevoia de a se auto-depăși.

...Penderecki — căci sîntem siliți să ne referim la celebrii săi *Diavoli din Loudun* (pusă în scenă la Marsilia în 1972, tot în regia Margheritei Wallmann. n.n.) — a compus de fapt o muzică de scenă puternică, „șuierătoare“; iar Bentoiu a scris o simfonie lirică unde vocea este un instrument privilegiat și instrumentele, toate cîte există, au darul de a interveni, cu o precizie milimetrică, acolo unde prezența lor era absolut necesară...

...Margherita Walmann realizează (pentru excelența decupaj al textului, datorat de asemenea lui Bentoiu) și creează o adevărată tragedie vizuală. Niciodată ca acum nu „văzusem“ zidurile Elsinorului străjuind neclintite, în timp ce se izbește de ele, rîndindu-se, sfișindu-se, nebunia oamenilor...

David Stevens, „*Herald Tribune*“, 30.IV.1974

...Compozitorul, care a fost propriul său libretist, este în felul său credincios lui Shakespeare. El a concentrat drastic piesa la unele scene esențiale...

El presupune de asemenea, cu destulă dreptate, o anumită cunoaștere a piesei din partea publicului.

...Partitura... caracterizată printr-un eclecticism desfășurat cu îndeminare, apelează la numeroase tehnici instrumentale și vocale ale secolului al douăzecilea...

...Compozitorul și-a întrebuințat cu economie aparatul orchestral, sprijinindu-se mai mult pe culoarea instrumentală decât pe decibeli pentru a crea atmosfera și permițând vocilor, de cele mai multe ori, să răzbată limpede.

...Impresia generală ține mai puțin de inspirația muzicală și mai mult de eficacitatea teatrală... și o mare parte din impact a fost datorată aci punerii în scenă bine organizate a Margheritei Wallman și decorurilor, de o stilizare suplă, datorate lui André Acquart.

Jacques Lonchamp, „Le Monde”, 30 aprilie

...Muzica este îndemnatică, bine făcută, cu o scriitură... care integrează numeroase descoperiri ale acestui secol; tonală și atonală, cu o orchestrație în tonuri reci, smălțuite de percuție, orgă, pian, celestă, vibrafoane...

(După ce îl critică pe interpretul principal și elogiază decorul, costumele, luminile și regia, Jacques Lonchamp spune):

...Cuplul regal și criminal lasă o amintire impresionantă cu Marc Vento, actor frumos, aproape prea nobil în lirismul său profund și Héliia T'Hézan, cu atitudini exacerbate de lady Macbeth, obsedată de crima sa. Cităm de asemenea scena actorilor, în care Dany Barraud și Philippe Bénanzal cîntă și mimează omorul cu admirabile figuri de o complicație extrem-orientală. Orchestra și corurile, excelente sub

direcția lui Reynald Giovaninetti, împlinesc acest spectacol de o frumoasă ținută, care ne rămîne exterior totuși, ca o carte cu imagini...

Reynald Giovaninetti — director artistic al Operei din Marsilia și dirijor al spectacolului — declarații făcute presei, în „Le Provençal” din 22 aprilie 1974

...„Din punct de vedere muzical, *Hamlet* este o capodoperă... Această foarte frumoasă muzică este scrisă cu mijloacele secolului XX. Dar cu ea nu ești tentat să te apleci asupra problemelor tehnice, într-atît este de însemnat aportul autorului în domeniul expresiv, acela al emoțiilor, al sentimentelor, al ideilor. Ca și Berg, Pascal Bentoiu nu este nicidecum sclavul unei tehnici...

...Cu totul uimitoare îmi par culoarea, orchestrația... Cu mijloace extrem de simple, Bentoiu creează un climat care nu poate lăsa spectatorul indiferent. Și deși orchestra utilizată de compozitor este foarte mare, partea orchestrală nu este niciodată greoaie, ci dimpotrivă ușoară, limpede. Opera este de asemenea foarte bine scrisă pentru voci, deși nu ușor de cîntat...”

Jean-Louis Martinoty, „L'Humanité”, 9 mai 1974

„Muzică puternică, în culori orchestrale violente (ce nu reneagă un anume expresionism moștenit de la opera germană a începutului de secol, pînă la *Lulu* de Berg), romantism generos și — deliberat — melodic. Opera apare astfel ca tipică pentru actualul curent majoritar în muzica țărilor din Est, ca apropiindu-și toate mijloacele de expresie ale muzicii contemporane în serviciul unei idei umaniste a culturii.”

Grigore CONSTANTINESCU